

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора психологічних наук, професора Комар

Таїсії Василівни на дисертацію Бондар Оксани Петрівни

«Еколого-психологічні особливості організації ігрового простору

дитини дошкільного віку», представлену на здобуття

наукового ступеня доктора філософії

з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

за спеціальністю 053 «Психологія»

Дисертаційне дослідження Бондар Оксани Петрівни розкриває зростаючий інтерес психологічної науки до проблеми активізації пізнавальної діяльності та особистісний розвиток дитини дошкільного віку, а ігровий простір розглядається як узагальнюючий образ ситуацій, які створюються для прояву самостійних дій дитини дошкільного віку, її пізнавальної, практичної й творчої активності. Еколого-психологічний підхід в організації ігрового простору дошкільника забезпечує розвиток його чуттєвої сфери, сприяє гармонійному становленню зростаючої особистості, розвиває позитивне емоційно-ціннісне ставлення дитини до довкілля. Удосконалення організації ігрового простору відповідно до принципів екологізації та індивідуалізації передбачає максимальне врахування психологічних особливостей соціальної ситуації розвитку дитини дошкільного віку, яка відображає основні аспекти взаємодії дитини з оточуючими людьми.

Це стосується й психологічної науки та практики, які останніми роками динамічно й бурхливо розвиваються в Україні. Очевидною перевагою і вагомою науковою новизною даного дослідження є те, що вперше розглянуто сутність ігрового простору дитини дошкільного віку через систему умов і впливів, які сприяють активному розвитку особистості дошкільника, формуванню його здатності до самостійної й творчої діяльності, розвитку навичок співробітництва й взаємодопомоги, вмінь пристосовуватися до змін,

особистісному зростанню й набуттю досвіду лідерства і підкорення, розвитку пізнавальної активності й засвоєнню системи моральних норм.

З огляду на зазначене, дисертаційне дослідження Бондар О. П. має суспільний та науковий інтерес, й виявляється своєчасною та доцільною науковою працею у галузі вікової психології.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, викладених у дисертації підтверджується запропонованою логікою проведеного дослідження, що знайшла своє відтворення у меті, завданнях, аналізі наукової літератури та визначенні його теоретико-методологічних засад.

Вірогідність одержаних результатів дослідження забезпечена використанням комплексу методів і методик, які відповідають меті, об'єкту, предмету та завданням дослідження; формуванням репрезентативної вибірки, використанням методів статистичного аналізу даних, що доводить достовірність одержаних даних.

Дисертація ретельно структурована, логічно побудована і складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з розділів і списку використаних джерел (всього – 236 найменувань), загальних висновків, а також додатків, у яких представлено результати застосованих автором статистичних критеріїв, які підтверджують зроблені висновки і узагальнення.

Перше завдання дослідження передбачало визначення суті та специфіки організації ігрового простору дитини дошкільного віку шляхом здійснення теоретико-психологічного аналізу.

Даючи якісну оцінку даного дослідження, передусім маємо вказати, що позитивної уваги заслуговує ґрунтовний аналіз різноманітних наукових джерел за тематикою дослідження. Авторка показала, що ігровий простір дитини дошкільного віку є своєрідним узагальненим образом ситуацій, які створюються для прояву самостійних дій дитини, її пізнавальної, практичної й творчої активності. За результатами компаративного аналізу вітчизняних і зарубіжних наукових джерел розкрито особливості організації ігрового

простору дитини дошкільного віку, що ґрунтується на новітньому підході, в основу якого покладено пріоритетність концепції особистісно-орієнтованого спрямування в розвитку дитини дошкільного віку.

Дисертантка презентує результати змістовного теоретичного дослідження специфіки та особливостей ігрового простору дітей дошкільного віку як глибокі наукові дослідження в галузі вивчення теорії й практики гри, проте недостатні для повноцінного розуміння психологічних особливостей якісної організації ігрового простору дітей дошкільного віку. Дуже влучно Бондар О. П. зацентрувала на тому, що дослідження специфіки та особливостей ігрового простору дітей дошкільного віку сьогодні набуває особливої актуальності через те, що у філософському підході не розкрита етнокультурна цінність ігрового простору; у педагогічній науці не розкриваються форми і способи оптимізації ігрової діяльності сучасної дитини через якісну організацію її ігрового простору; у психології не вивчається проблема емоцій та почуттів, які супроводжують ігровий феномен й виникають у процесі перебування дитини у власному ігровому просторі; з поля зору дослідників дитячої гри випадають аспекти пов'язані з якістю організації ігрового простору та його впливом на формування особистості дитини дошкільного віку.

Відповідно до другого завдання дослідження автором виділено й теоретично обґрунтовано особливості впливу ігрового простору на особистісний розвиток дитини дошкільного віку.

На підставі проведеного аналізу дисертанткою запропонована структурна модель ігрового простору дитини дошкільного віку, що базується на визнанні пріоритетності дитиноцентрованої спрямованості в процесі організації ігрового простору. Дослідницею відзначається, що ефективно поєднання змістового, матеріального, організаційного та особистісного компонентів ігрового простору забезпечуватиме психологічну захищеність дитини дошкільного віку (формуватиме довіру до світу) та сприятиме високому рівню співробітництва у процесі взаємодії з іншими.

Очевидною перевагою і вагомою науковою новизною даного дослідження є те, що вперше розкрито еколого-психологічні принципи організації ігрового простору дитини дошкільного віку. Авторка наголосила на застосуванні еколого-психологічного підходу в організації ігрового простору закладу дошкільної освіти, який полягає в створенні умов для вибудовування взаємин дошкільника з однолітками не на основі підкорення, як з дорослими, а з позицій рівності.

Враховуючи виділені чотири компоненти, науковицею вдало здійснена спроба за допомогою організованого фокус-групового дослідження особливостей організації ігрового простору закладу дошкільної освіти, метою якого була оцінка ігрового простору за 4-ма показниками: змістом реалізованих ігрових дій; наповненістю ігрового простору іграшками, матеріалами й обладнанням, необхідними для реалізації ігрових дій; динамічністю і мобільністю ігрового простору; включеністю всіх дітей в активну ігрову діяльність.

Науковиця яскраво продемонструвала результати дослідження особливостей організації ігрового простору закладу дошкільної освіти, задіявши у експерименті вихователів, психологів закладів дошкільної освіти міських громад Вінницької, Кіровоградської, Львівської, Полтавської областей. Висновки, загалом, свідчили, що найбільш проблемним компонентом структурної моделі ігрового простору дитини дошкільного віку найбільш є особистісний. оцінити якість організації ігрового простору дошкільного закладу освіти й домашнього ігрового простору за допомогою фокус-групового опитування вихователів, психологів закладів дошкільної освіти і батьків.

Відповідно до третього завдання дослідження було проведено експериментальне дослідження, яке дало змогу дослідити вплив ігрового простору на особистісний розвиток дитини дошкільного віку.

Слід зазначити, що Бондар О. П. не обмежилась аналізом дослідження ігрового простору в умовах закладу дошкільної освіти та в умовах

домашнього ігрового простору в цілому, а представила результати особистісних якостей здійснювалася згідно виділених двох ігрових просторів: особистісні якості, які розвиваються в ігровому просторі закладу дошкільної освіти (співробітництво, взаємодія, досвід лідерства та підкорення); особистісні якості, які розвиваються в домашньому ігровому просторі (самостійність діяльності, пізнавальна активність, креативність).

Сильною стороною дисертації є проведений кластерний і факторний аналіз, що надав можливість визначити групову динаміку досліджуваних; виділена факторна структура особистісних якостей дошкільників по кожному кластеру.

Це дало змогу сформулювати припущення щодо необхідності корекції з точки зору еколого-психологічного підходу до організації ігрового простору, в якому перебувають дошкільники.

У межах четвертого завдання дослідження були розроблені та апробовані програмні заходи еколого-психологічної організації ігрового простору дитини дошкільного віку.

На формувальному етапі дослідження авторкою наголошено, що особливої уваги потребує еколого-психологічне проектування ігрового простору із врахуванням певних особливостей проєктної діяльності вихователів та батьків. Чітко і обґрунтовано дослідниця зазначила базові принципи еколого-психологічного підходу у проектуванні ігрового простору дитини дошкільного віку; основні етапи проектування ігрового простору дітей дошкільного віку; принципові положення програми; основні програмні заходи.

Дисертанткою репрезентовано зміст, структуру й особливості впровадження авторських програмних заходів, якими визначено: створення проєкту розвитку у вихователів та батьків компетентностей щодо використання еколого-психологічного підходу в організації ігрового простору дітей дошкільного віку; організація тренінг-семінару для вихователів закладів дошкільної освіти «Психологічні шляхи й засоби

удосконалення якості організації ігрового простору дошкільника в умовах ігрового середовища закладу дошкільної освіти» й тренінгу «Розвитку готовності батьків до організації домашнього ігрового простору дітей дошкільного віку з врахування еколого-психологічного підходу»; проведення організаційно-діяльнісної гри «Проектування ігрового простору закладу дошкільної освіти та домашнього ігрового простору».

Грунтовний аналіз кількісних показників діагностики свідчать на користь авторського еколого-психологічне проектування ігрового простору та підтверджують дієвість упровадження програми щодо організації ігрового простору дитини дошкільного віку.

Одержані наукові результати мають достатньо аргументований характер і відрізняються достовірністю. Це підтверджується обґрунтованістю вихідних теоретичних положень, використанням надійних і валідних діагностичних методик, репрезентативністю вибірки і коректним застосуванням методів математичної статистики, що забезпечило надійність й вірогідність отриманих результатів дослідження.

Наукова новизна, теоретичне та практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що в комплексі вони вирішують актуальне наукове завдання щодо визначення та оптимізації впроваджених програмних заходів еколого-психологічної організації ігрового простору дитини дошкільного віку.

Зміст і основні положення дисертаційної роботи Оксани Петрівни Бондар викладено в 10 наукових працях, із яких 4 статті у фахових виданнях із психології, затверджених АК МОН України; 2 статті у виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз, одна із яких – у виданні WoS; 4 статті – в інших наукових видавництвах та збірниках матеріалів конференцій.

Основні результати дослідження опубліковано в 16 наукових працях: 6 статей у наукових фахових виданнях, 1 стаття – у наукових періодичних

виданнях інших держав та виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз даних, 9 тез доповідей на наукових конференціях.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, наукове та практичне значення одержаних результатів, вважаємо за необхідне висловити окремі побажання та зауваження, що виникли в процесі його аналізу:

1. Використовуючи в теоретичних методах дослідження «узагальнення теоретико-методологічних підходів до проблеми», наукові підходи для аналізу теоретичних та прикладних розвідок за темою дослідження, науковиця оперує такими, як: філософський, соціокультурний, еколого-психологічний.

Натомість, ні на теоретичних, на емпіричних етапах дослідження окреслені підходи не знайшли достатнього відображення.

2. У вступі бажано було б назвати емпіричні методи, а саме методики, анкети, тести, що застосовані та які (хоча б деякі) характеризуються надійністю та валідністю.

3. Дисертантка досить вдало здійснила спробу оцінити якість організації ігрового простору дошкільного закладу освіти й домашнього ігрового простору за допомогою фокус-групового опитування вихователів, психологів закладів дошкільної освіти і батьків. Проте, потребує додаткового пояснення опис даної процедури дослідження, зміст сценарію проведення фокус-групи, формулювання питань фокус-групи.

4. У тексті дисертації наведено багато проміжних даних констатувального експерименту, які можна було б узагальнити на етапі обробки результатів для полегшення сприйняття наведеного матеріалу, його конкретизації.

У роботі міститься багато таблиць, але можна було б представити результати дослідження більш показово в графічній формі (гістограми, схеми тощо).

5. Робота не позбавлена стилістичних та орфографічних помилок.

Проте наголошуємо, що висловлені вище побажання не знижують загальної цінності проведеного дослідження, яке за своїм науковим рівнем, новизною у дослідженні проблеми, теоретичним і практичним значенням є прикладом успішного поєднання теоретичної та експериментальної науково-дослідної роботи, що заслуговує на високу оцінку.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Аналіз дисертації й опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертаційне дослідження Бондар Оксани Петрівни є самостійним, завершеним, цілісним науковим дослідженням, має наукову новизну, теоретичне та практичне значення, а також відповідає вимогам Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. №167, наказу МОН України №40 від 12 січня 2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», а її авторка, Бондар Оксана Петрівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 – психологія.

Офіційний опонент:

**доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології та педагогіки**

Хмельницького національного університету

Таїсія КОМАР

Проректор з наукової роботи

Хмельницького національного університету,

доктор технічних наук, професор

Олег СИНЮК

